

დანიბეგაშვილი 1971: ოცდაშვიდი წელი აზიის ქვეყნებში. ქართველი აზნაურის რაფიელ დანიბეგაშვილის მოგზაურობანი. თარგმნა, წინასიტყვაობა, შენიშვნები, ახალი მასალები და ფოტოილუსტრაციები დაურთო გრ. ზარდალიშვილმა. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1971.

თეიმურაზ ბატონიშვილი 1944: თეიმურაზ ბატონიშვილი. მოგზაურობა ჩემი ევროპისა სხვათა და სხვათა ადგილთა. ს. იორდანიშვილის რედაქციით, წერილითა და შენიშვნებით. თბილისი: ზუგდიდის მუზეუმის გამომცემლობა. 1944.

კეკელიძე 1945: კეკელიძე კ. „ორი მოხეტიალე სიუჟეტისათვის ქართულ ფოლკლორსა და მწერლობაში“. კ. კეკელიძე. ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1945.

კეკელიძე 1966: კეკელიძე კ. „სულხან-საბა ორბელიანი“. ქართული ლიტერატურის ისტორია (ექვს ტომად). ტ. II. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1966.

მენაბდე 2016: მენაბდე დ. „თქმულებები ივერიის ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ხატის შესახებ ძველ ქართულ და რუსულ წყაროებში“. დ. მენაბდე. ლიტერატურულ ურთიერთობათა ვექტორები (V-XVIII სს). თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2016.

ორბელიანი 1959: ორბელიანი ს.-ს. „მოგზაურობა ევროპაში“. ს.-ს. ორბელიანი. თხზულებანი. ტ. I. გამოსაცემად მოამზადეს ს. ყუბანეიშვილმა და რ. ბარამიძემ. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1959.

Irine Modebadze, Nino Ghambashidze, Tamar Tsitsishvili

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

V. Sarajishvili Tbilisi State Conservatoire

Healing Magic and a Viral Infection: Measles in the Context of Georgian Folk Traditions (Based on the ethnographic and folklore materials)

Mankind has been trying to protect itself from deadly diseases since ancient times. Two directions of treatment have been formed: rational-empirical and irrational-magical. They were closely intertwined, and each action of the healer acquired magical significance.

The article discusses the traditional rituals of Georgian healing magic for treating measles. The analysis is based on folklore and ethnographic material. Comparing the traditions of Georgian folk medicine with the general cultural context of the Great Silk Road allows us to discuss similarities/differences.

Key words: healing magic, folk medicine, measles, Georgian folk traditions and rituals

ირინე მოდებაძე, ნინო ღამბაშიძე, თამარ ციციშვილი

საქართველო, თბილისი

შ. რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის უნივერსიტეტი

ვ. სარაჯიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორია

**სამკურნალო მაგია და ვირუსული ინფექცია:
წითელა ქართული ხალხური ტრადიციების კრილში
(ეთნოგრაფიულ და ფოლკლორულ მასალებზე დაყრდნობით)**

ირინე მოდებაძე

შესავალი. მძიმე გადამდები დაავადებებისაგან თავის დაცვას კაცობრიობა უძველესი დროიდან ცდილობდა. როდესაც მსოფლშეგრმნება მითოსურ ცნობიერებას ეყრდნებოდა და გარესამყაროს მოვლენებს ღმერთების ნებით, ან დემონების ქმედებით ხსნიდა, პრაქტიკული გამოცდილებით მოპოვებული ცოდნა ხალხს უზენაესის აღთქმის სახით მიეწოდებოდა. მაგალითად, ქრისტეს შობამდე XV-V საუკუნეებში დაწერილი ძველი აღთქმის ე.წ. *მოსეს მესამე წიგნი* – „ლევიანნი“ (Λευιτικὸν/Leviticus), უამრავ თვითჰიგიენის რეგულაციასა თუ დიეტურ რჩევას მოიცავს.

ავადმყოფობას ავი ძალების ნამოქმედრად მიიჩნევდნენ. ამის დასტური თვით ქართულ ენაშიც შემორჩა – ავადმყოფობა ხომ ავად (ბოროტი ძალების გავლენის ქვეშ) ყოფნას ნიშნავს (იხ.: მოდებაძე 2005: 252-301; მოდებაძე 2001a: 452-476; მოდებაძე 2001b: 252-301). ჩამოყალიბდა მკურნალობის ორი მიმართულება: რაციონალურ-ემპირიული (პრაქტიკული გამოცდილებით მოპოვებული) და მაგიური (ირაციონალურ-მითოსური, რელიგიური

რწმენა-წარმოდგენებით ნაკარნახევი). ისინი მჭიდროდ ერწყმოდა ერთმანეთს და მკურნალის ყოველივე ქმედება მაგიურ მნიშვნელობას იძენდა. სწორედ ამიტომ, მთელ რიგ ქვეყნებში, წინა საუკუნეებში მათ თეთრი მაგიის მსახურებად მიიჩნევდნენ.

ხალხურ მედიცინაში დღემდე შემორჩა სხვადასხვა დაავადების განკურნების უამრავი ხერხი (ჰომეოპათიური, ფიტოთერაპიული და ა.შ.), მაგრამ დიდი ხნის წინ უკვე დავიწყებულია მათი მაგიური მნიშვნელობა, რომლის აღდგენა/რეკონსტრუქცია მხოლოდ ფოლკლორული წყაროებითაა შესაძლებელი.

ამ კუთხით საყურადღებოთ მიგვაჩნია ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე ინფექციური, ვირუსული დაავადების წითელას (*Measles/morbillivirus/ Measles virus*), რომლის ეპიდემიური აფეთქებები დღემდე არ ასვენებს კაცობრიობას¹, საწინააღმდეგო სამკურნალო მაგიის ტრადიციული რიტუალები.

I. წითელა ძველ სამყაროში

წითელა უძველესი დროიდანაა ცნობილი. მე-3 – მე-10 საუკუნეებში აზიასა და ჩრდილოეთ აფრიკაში ამ დაავადების ფართო გავრცელებას მისი მეცნიერული შესწავლის ისტორია გვიდასტურებს: ჯერ კიდევ მე-4 საუკუნეში ჩინელმა ალქიმიკოსმა კო-ჰუნგმა (Ko Hung) აღწერა სხვაობა წითელასა და წითურას შორის, 300 წლის შემდეგ, ეგვიპტეში, იგივე გააკეთა ქრისტიანმა მღვდელმა აჰრუნმა (Ahrun), ხოლო 910 წელს ამ დაავადებაზე ყურადღება გაამახვილა განთქმულმა სპარსელმა ექიმმა ალ-რაზიმ (Al-Razi)², რომელიც მას ყვავილის იოლ ფორმად მიიჩნევდა და Morbilli-ს (მცირე დაავადების) სახელი უწოდა. სწორედ ამ სახელით დაავადება ცნობილი გახდა ევროპაში, სადაც მისი მეცნიერული შესწავლა მე-17 საუკუნეში დაიწყო¹. ქრისტიფორე კოლუმბთან ერთად მე-15 საუკუნეში წითელამ ამერიკის კონტინენტს მიაღწია და ათასობით სიცოცხლე იმსხვერპლა. ამ დაავადების დამარცხება მხოლოდ მე-20 საუკუნეში გახდა შესაძლებელი ამერიკელი მეცნიერების ანდერსონის Андерсон (T. Anderson),

---

1 ინგლისში დაავადება პირველად სიდენჰემმა (T. Sydenham) აღწერა, საფრანგეთში – მორტონმა (Th. Morton). უფრო ვრცლად წითელას ისტორია იხ.: The history .... On-line

გოლდბერგის (J. Goldberger) და ენდერსის (J. Enders) აღმოჩენების შედეგად.

ის ფაქტი, რომ წითელას გავრცელება აზიიდან ევროპისაკენ მიმართული ვექტორით არაერთი საუკუნე გაგრძელდა, საშუალებას გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ მის გავრცელებაში ხალხთა მიგრაციებისა და ჯვაროსნული ლაშქრობების გარდა, აბრეშუმის დიდი გზის³ კონტაქტებსაც ჰქონდა მნიშვნელობა⁴. მითუმეტეს თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ აბრეშუმის დიდი გზის უძველესი მარშრუტი ქრისტეს შობამდე II საუკუნიდან სიან-სა და დუნხუანს (ჩინეთი) და ალექსანდრიას აერთიანებდა, შეიძლება ითქვას, რომ ამ ვარაუდის სისწორეს აბრეშუმის დიდი გზის გეო-სივრცული არეალიც ადასტურებს. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ VI-VII საუკუნეებში (ბიზანტიისა და სასანიანთა ირანის ომების დროს) აბრეშუმის დიდი გზის ტრადიციულ მარშრუტებს ჩდილოეთ-კავკასიური მარშრუტებიც დაემატა და აღმოსავლურ-დასავლური სავაჭრო-კულტურული კონტაქტების არეალი საგრძნობლად გაფართოვდა.

ნათელია, რომ დაავადების ხალხური საშუალებებით მკურნალობა გაცილებით ადრე დაიწყო, ვიდრე მისი მეცნიერული შესწავლა. ტრადიციული მსოფლმხედველობა მას ავ ძალებთან დაპირისპირებად აღიქვამდა. აბრეშუმის დიდი გზის ისტორიიდან გამომდინარე ჩვენი ყურადღება მონღოლური და ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხთა ფოლკლორმა და წეს-ჩვეულებათა აღწერამ მიიპყრო, სადაც ძველებურ სამკურნალო მაგიაზე საინტერესო მონაცემებია დაცული.

მონღოლები⁵ ერთმანეთისაგან ვერ ანსხვავებდნენ წითელას /„წითელ ღმერთს – ულაან ბურხან-ს“/ და ჩუთყვავილას /„წითელ ყვავილს – ულაან ცეცეგ-ს“/. მათ სწამდათ, რომ დაავადებას ავრცელებენ „ეჟინები“ /ავი სულები/ – „ავადმყოფობის ბატონები“. ბავშვების ავადმყოფობას ამ „ბატონებისათვის“ აუცილებელ „სახადათ“ მიიჩნევდნენ. ალთაის მთების მაცხოვრებლებში ბავშვთა ავადმყოფობა ინიციაციად იყო მიჩნეული – ხალხს სწამდა, რომ სხეულის ცხელებით „გადახარშვაში“ იბადება „ახალი“ ადამიანი – ძლიერი და სრულყოფილი (სავარაუდოთ, იმუნიტეტის გამომუშავებაზეა საუბარი). ამიტომ სტუმრობდნენ ავადმყოფთა სახლებს და რიტუალური შელოცვებით პატივებდნენ თავიანთ სახლებში „დედა-წითელას“ (ავადმყოფობის ბატონს).

ავადმყოფობისას იცვლებოდა ოჯახის ცხოვრება – ნივთებს და ყოველდღიურ საქმიანობას ენიჭებოდა მაგიური მნიშვნელობა. მაგალითად, ვინაიდან წითელას სამშობლოდ მიიჩნევდნენ ჩინეთს, მას ჩინეთში გამოგონილ დომინოს⁶ უკავშირებდნენ. ითვლებოდა, რომ ამ თამაშს დაავადებაზე ძალუმს მაგიური ზემოქმედება⁷. ბედნიერი განკურნებისათვის იცავდნენ მთელ რიგ აკრძალვებს⁸. აკრძალული იყო კერვა (წითელას ბატონს არ უყვარს ნემსი, მახათი და სხვა ბასრი ნივთი!), სახლის დაგვა, რეცხვა (არც მტვერი უყვარს და არც წყალი!) – სისუფთავის დასაცავად იატაკზე აბრეშუმის ტანსაცმელს აფენდნენ (ცნობილია, რომ ნატურალური აბრეშუმისათვის პარაზიტ-მწერებისაგან დაცვის თვისებაა დამახასიათებელი), ერიდებოდნენ სახლში ცეცხლის დანთებას (ბატონს დამწვრის სუნი აღიზიანებს-ო) და სხვა მრავალი (იხ.: სოდნომპილოვა 2017: 141-154).

სამკურნალო მაგია ჩვენს მეზობლად მცხოვრებ ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხშიც იყო გავრცელებული (იხ.: სიხარულიძე 2006), მაგრამ მაგიური მნიშვნელობა აქ უკვე სხვა საგნებს ენიჭებოდა. ჩინეთისაგან დაშორებულ მხარეს, სადაც არავის სმენია დომინოს ისტორია, წითელას განკურნებისათვის ყველაზე პრიორიტეტულად ფერთა მაგიური ზემოქმედება ითვლებოდა. წითელას განკურნებისათვის, მაგალითად ჩეჩნებს აუცილებლად მიაჩნდათ წითელი ფერის ფარდებისა და საბნების გამოყენება – ხალხს სწამდა, რომ წითელი ფერი აშინებდა ავ სულებს – ჯინებს (ისლამის გავრცელების შემდგომ – შაიტანებს) და ისინი თავს ანებებდნენ ავადმყოფს (იხ.: Хасбулатова 2009: 31-34).

ნინო ღამბაშიძე

II. სამკურნალო საშუალებები და ვირუსული ინფექცია: წითელა ქართული ხალხური ტრადიციების ჭრილში (ეთნოგრაფიულ მასალებზე დაყრდნობით)

წითელას ტიპის ინფექციურ დაავადებებს ჩვენში ყვავილ-ბატონებს ეძახდნენ და ისინი, ძირითადად დიდ დედა ნანას და მის შვილებს, ბატონებს უკავშირდებოდა. ეს ამგვარი ინფექციური დაავადებების ზოგადი სახელი იყო. მართალია, ბავშვთა ინფექციური დაავადებებისგან განკურნებას წმ. ბარბარესა და ხევში წმ. იოანე ნათლისმცემელსაც შესთხოვდნენ, მაგრამ ისინი ძირითადად ქართველთა რწმენა-წარმოდგენებში დიდ დედა ნანას და ბატონებს უკავშირდებოდა.

ქართული მითოლოგიური გადმოცემების, ზღაპრების და რიგი საწესო სიმღერების მიხედვით, ქართველთა წარმოდგენებით სამოთხის ერთ-ერთი სურათი დიდი დედა ნანას საბრძანებელს განასახიერებს. ლეგენდების მიხედვით მას ბატონების ქვეყანა ჰქვია, სიმღერებში ბატონების ბაღი, ხოლო ზღაპრებში – მზის ბაღი. ამ ბაღში სხვა მითოლოგიური პერსონაჟებიც ჩნდებიან: მზისა და მთვარის დედა, სამი მზის ქალი, ჭექა-ქუხილის ღმერთი ელია, მგელი და ოქროს ვერძი/ოქროს ერკემალი. ამ ბაღში ერთდროულად ზოგი ხე ყვავის, ზოგს მწიფე ნაყოფი ასხია, ზოგის ფოთოლი კი ცვივა.

ბატონების ქვეყანა ძნელად მისასვლელ ადგილას, ცხრამთასა და ცხრაზღვას იქით, ეკლიანი ტყის მიღმა მდებარეობს. ზოგიერთი ლეგენდის მიხედვით, ბატონები თეთრი ზღვის მხრიდან მოვიდნენ. მათი ქვეყანა ან კლდოვან ნაპირზე მდებარეობს, რომელიც ზღვას გადაჰყურებს, ანდა ზღვაში მდებარე კუნძულზე. ამ ქვეყანას დიდი გალავანი აკრავს. მას დიდი კარიბჭეები აქვს შებმული, რომლებიც იკეტება. გალავნის მიღმა, ბატონების ქვეყანაში ბროლივით წყაროები მოჩუხჩუხებს, მდინარედ მოედინება თაფლი და რძე, გადმოჩქევს ჩანჩქერები. მზეს აქ ყოველივეს ცისარტყელას ფერებით ამკობს. ამ ქვეყანაში კოშკები და დიდი ბატონების სასახლეებია აღმართული. პატარა ბატონები კარვებში ცხოვრობენ. ხიდთან ბაღია, სადაც სუფრებია გაშლილი. აქ, ამ

ქვეყანაში და ბაღში ბატონებთან ერთად იმ გარდაცვლილთა სულები ცხოვრობენ, ვინც ბატონების ანუ ინფექციური დაავადებების შედეგად გარდაიცვალნენ.

სვანური ვერსიის მიხედვით, კლდეზე, სადაც ბატონების ქვეყანაა და რომელიც გადაჰყურებს ზღვას, ყვავილებით მოფენილი მინდორია. ამ მინდორზე დიდი მდინარეა, სადაც დიდი დედაა, ბატონების დედა. იგი შიშველია. აქვს ქათქათა თეთრი სხეული და ძალიან დიდი მკერდი. სიმღერების ტექსტის მიხედვით დიდი დედა ნანა ბატონებთან ერთად იის, ვარდის და თეთრნაყოფა თუთის ბაღში ცხოვრობს. ამ ბაღში, ვერა ბარდაველიძის აზრით ღია მარანი იყო, რომელთანაც ალვა იყო ამოსული. ამ ალვაზე ჩიტები სხედან და ჭიკჭიკებენ (ბარდაველიძე 2007: 76–78). „ქართული მითოლოგიური წარმოდგენით ალვის ხე სამოთხეში დარგული სიცოცხლის ხეა („ვით ედემს ალვა რგულია“ – ვკითხულობთ „ვეფხვისტყაოსანში“). ხალხური ლექსის თანახმად იგი წვერში ისხამს ყურძენს და რომლის ჭამის შემთხვევაში ყოველგვარი უბედურებისაგან იცავს ადამიანს“ – წერს ზურაბ კვიციანი (კვიციანი 2014: 71). ჩვენ ხელთ არსებული მასალის მიხედვით დიდი დედა ნანას და ბატონების ალვის ხე ღია მარანთანაა ამოსული. ბატონების ქვეყნის მარანი და ალვის ხე დიდი დედა ნანასია, რომელშიც სხვადასხვა სახის: წითელი, თეთრი და ვარდისფერი ღვინო ასხია (კვიციანი 2014: 78).

თუ როგორ წარმოედგინათ დიდი დედა ნანა და მისი თანმხლები ბატონები ქართველებს, ამას ავადმყოფის საწოლთან გამართული რიტუალიდან და მისი შემადგენელი ნაწილებიდანაც ვიგებთ.

ბატონებიანი ავადმყოფის ოჯახში, იქ, სადაც ავადმყოფი წევს, იმღერება რიტუალური სიმღერა ნანა. მისი შემსრულებელი გვიამბოს თუ რა მოხდა. მოხდა ის, რომ ოჯახს, კერძოდ ავადმყოფს, ბატონების სახელით ცნობილი საპატიო სტუმრები ესტუმრნენ, რომლებიც ოჯახმა სიხარულით მიიღო. მათ შორის ბატონების მამიდაცაა, რომელსაც ოჯახი განსაკუთრებული პატივით მასპინძლობს: ხალიჩას უფენს. ამასაც არ ჯერდებიან და ორხოსაც¹, რბილ საფენსაც ამატებენ. რიტუალის ერთ-ერთი მთავარი შემსრულებელი, მთხრობელი, მუსიკალური ფორმით გვიამბობს

1 იგივე ორხოვა – ხაოიანი საფენი (ორბელიანი 1991: 607).

საკრალურ მითოლოგიურ ამბავს ბატონების დედაზე, რომელიც შინაარსიდან გამომდინარე იგივე პერსონჟია, რაც ბატონების მამიდა. ბატონების დედა-მამიდას და ბატონებს წინ ოქროს აკვანი უდგათ, რომელშიც ძვირფას საფენებში გახვეული, მთვართა და ვარსკვლავებით გაწყობილ პერანგში, ოქროსქოჩრიანი ღვთაებრივი გმირი წევს. ის კულტურული გმირია, დედა ნანას ვაჟი. მის აკვანს ლალის ჩანჩხურა აქვს შებმული. აკვანს ღვთაებრივი სტუმრები თან არწევენ და თან საამური ხმით ნანას მღერიან. ტექსტი, რომელიც ამ აღწერილობას მოსდევს, ვფიქრობთ, არის იმ ნანას ტექსტი, რომელსაც ღვთაებრივ ჩვილს ბატონები (რიტუალის დროს კი ავადმყოფს რიტუალის მონაწილე ან მონაწილეები), უმღერიან და რომელშიც მოთხრობილია, თუ როგორ მოედნენ სოფელს შვიდი და-ძმა ბატონები, როგორც ჩანს, შვიდი ძმა წითელ ჩოხიანია, შვიდი და კი შვიდი მზე, დედა ბარბარეს-მზის ქალღვთაების შვილები. ისინი აღწერენ თუ, როგორ აყრიან 7 სოფელს 7 თევზ მარგალიტს ანუ ინფექციურ დაავადებას და შემდგომ ისევ კრეფენ ანუ მიაქვთ დაავადება მარგალიტის სახით. თავიანთ საკრალურ ნანაში ბატონები იმასაც აღნიშნავენ, რომ 7 სოფელში კარავი დასცეს და მოიღვინეს. რა თქმა უნდა ამ გამონათქვამში ძნელი არ არის დავინახოთ ის რიტუალური გამასპინძლება, ჩონგურზე ტკბილხმიანი დამღერება, რომელიც სახადიან ავადმყოფისთვის სრულდება. აღსანიშნავია, რომ ბატონების ნანა, დიდ დედა ნანასთან დაკავშირებული მითოლოგიური გადმოცემები, სარკისებურ ასახვას პოულობს იმ რიტუალში, რომელიც სახადიან ავადმყოფთან სრულდება. ეს ის შემთხვევაა, როდესაც მითი რიტუალში სარკისებურადაა ასახული, როდესაც მითი სააქაოში იჭრება და სახიერი ხდება:

*შვიდი ბატონი და-ძმანი, იავ, ნანინაო,
შვიდ სოფელს მოვეფინეთო, ვარდო, ნანინაო,
შვიდნი წითელჩოხიანნი, იავ, ნანინაო,
შვიდნი დანნი, შვიდნი მზენი, ვარდო, ნანინაო,
დედა ბარბარეს შვილები, იავ, ნანინაო,
შვიდი თევზი მარგალიტი, ვარდო, ნანინაო,*

*შვიდ სოფელს გადავაშალეთ, იავ, ნანიწაო,
მერე ისევ წამოვკრიფეთ, ვარდო, ნანიწაო,
შვიდგან დავციტ კარავი, იავ, ნანიწაო,
შვიდგანვე მოვილხინეთო, ვარდო, ნანიწაო.*

ამით სრულდება საკრალური იავნანის ტექსტი და მთხრობელი განაგრძობს თხრობას: იგი ბატონების საბრძანებელს, მათ ქვეყანას აღწერს, იავარდით მოფენილ ქვეყანას, სადაც მარადიული ნათელია, იავუნდის მარანს, მასთან ამოსულ ალვის ხეს, მასზე შემომჯდარი ბუღბულითა და შევარდნით. როგორც კარგადაა ცნობილი, ზოგიერთ ვარიანტში ძალზედ გავრცელებული საკრალური ტექსტიცაა ალვაზე შემოხვეული მაღლარი ვაზით, რომლის ნაყოფი უკვდავების მიმნიჭებელია და ის ქალ-ვაჟი, ვინც მას არ იხმევს, უდროოდ კვდება. ბოლოს, რიტუალში მონაწილე მომღერალი – მთხრობელი ტექსტს იმით ამთავრებს, რომ წინ უშლის ბატონების დედა-მამიდას და ბატონებს იისა და ვარდის ხალიჩას, რაც რიტუალურადაც სრულდება. ვერა ბარდაველიძე კვლევის შედეგად მივიდა დასკვნამდე, რომ მის მიერ ამ კონტექსტით განხილული ლეგენდები, ზღაპრები, რწმენა-წარმოდგენები, რიტუალი წარმოგვიჩენს დიდ დედა ნანას, როგორც ნაყოფიერებისა და აღორძინების ქალღვთაებას. ბატონები დიდი დედა ნანას ანუ ღვთაება მზის შვილები არიან და იგივე ბუნება აქვთ (ბარდაველიძე 2007: 86, 96); რომ, თუ სხვა ხალხების დედა ღვთაებებს ღვთაებრივი ჩვილი ხელში უჭირავთ, ქართულ არქეტიპულ ხატში დიდი დედა აკვანთანაა და უმღერის ჩვილს. ავადმყოფი, მასში ჩასახლებული ბატონ(ებ)ის გამო, ხალხის რწმენით, ღვთაებრივი არსება ხდებოდა და რიტუალი მისი (ჩასახლებული ბატონის) თაყვანისცემისათვის სრულდებოდა. ავადმყოფის სახლი კი ბატონების საბრძანისად ითვლებოდა. მთელი სახლი და ვინც იქ იყო, დროებით ბატონების ქვეყანაში იმყოფებოდა, რის გამოც სახლი მაქსიმალურად უნდა მიემსგავსებინათ ბატონების ქვეყნისთვის. ოჯახი წმინდობდა, ანუ ამ დროს ცოლ-ქმრული ურთიერთობები იკრძალებოდა, იკრძალებოდა სასმელი, მძაფრი საკვები (ნიორი, ხახვი, ცხარე...), რაც, როგორც მიჩნეულია, მკურნალობის ემპირიული თუ რაციონალური მხარე იყო.

რა ხდება ამ დროს რიტუალურ სცენაზე, ანუ ოთახში, სადაც ავადმყოფი ბავშვი წევს? მძიმე გლოვის შემთხვევაშიც კი, ყველას, განსაკუთრებით რიტუალის შემსრულებელს – ბატონების მამიდა/მებოდიშეს, რომელიც ფეხშიშველი იყო, ჭრელი ტანსაცმელი უნდა სცმოდა, თავზე კი ჭრელი თავსაბურავი უნდა ჰქონოდა მოხვეული; უმეტესად – თეთრი და წითელი ფერის. სახლი და ეზო განსაკუთრებულ სისუფთავეში უნდა ჰქონოდათ. უნდა შეექმნათ ესთეტიკური და მხიარული გარემო. ჰკიდებდნენ თეთრ და წითელ ფარდებს. ავადმყოფს საპატიო ადგილას ტახტზე, სუფთა ლოგინში აწვენდნენ და საწოლს სადღესასწაულოდ რთავდნენ. მაგალითად, რთავდნენ ლამაზი მცენარეებით, მის გარშემო წითელ ნაჭერს და ფერად თავსაფრებს ჰკიდებდნენ; ნაჭრებს ავეჯზე აფენდნენ. გაზაფხულისას – იებითა და ვარდებით რთავდნენ. საზოგადოების ერთ-ერთი მთავარი მიზანი ბატონების გამხიარულება და მათი გულის მოღობა იყო. შემოვლითი რიტუალის დროს ტახტი ოთახის ცენტრში იდგმებოდა. ითვლებოდა, რომ ბატონებს იისა და ვარდის სურნელი უყვარდათ და ამიტომ, მებოდიშე სახლის კუთხეებს, ეზოში ხეებს იის ნაყენს ასხამდა. იისა და ვარდის ნაყენს უსვამდა ავადმყოფს და ასმევდა კიდევ. ავადმყოფის ოთახში, დღეში ერთხელ ან ორჯერ ანთებდნენ სანთლებს, კანდელებს. განსაკუთრებით უყვარდათ ე. წ. ნიგვზის სანთლები/ბაზმები. სპეციალურად მზადდებოდა ბატონების ხე. ავადმყოფის ოთახში იდგმებოდა ბატონების ტაბლა/ხონჩა. აქ იდებოდა: რიტუალური პურები, შოთები, ხილი, ჩირი, ტკბილეული, ყვავილები, წყლიანი თაფლი, შეღებილი კვერცხები, ლამაზი ბალახი და სხვ. ოთახში უშვებდნენ შეღებილ ქათამს, ან წითლად ბალახ-შეღებილ ბატკანს/ციკანს. ავადმყოფს შემოატარებდნენ თავზე ქათამს, გარს შემოუტარებდნენ ბატკანს, ციკანს, თხას. მებოდიშე, დედა, ნათესავები, მეზობლები ავადმყოფის საწოლს გარშემო შემოუვლიდნენ. ყოველ საღამოს ავადმყოფს დედა, ბებია, მამიდა ბატონების ნანას უმღეროდნენ. ამგვარად, ავადმყოფის ოთახის დეკორაცია (სიცოცხლის ხე, გაშლილი სუფრა, ყვავილები, სურნელი...) ბატონების ქვეყანას, მითში ასახულ დიდი დედის საბრძანებელს განასახიერებდა, ხოლო თავად რიტუალის მონაწილე მებოდიშე, დედა, ბებია ან მამიდა კი – დედა ნანას, რომელსაც ავადმყოფი, ჩვენ შემთხვევაში, წითელიანი ბავშვისთვის სიცოცხ-

ლე უნდა მიენიჭებინა. ბატონების მთავარი რიტუალი საბოდიშო იყო. მიჩნეულია, რომ სასიამოვნო სურნელი, სიმშვიდე, ტკბილი სიმღერა, ესთეტიკური გარემო ავადმყოფის ნერვულ სისტემაზე, რომელიც ინფექციური დაავადებების თანმხლებ სიმპტომად ითვლება, დადებითად მოქმედებდა (იხ.: ღამბაშიძე 2019: 230-233; ღამბაშიძე 2015: 225-251 და 465-484; ღამბაშიძე 2017: 285-291).

თამარ ციციშვილი

III. სამკურნალო მაგიის ტრადიციები ქართულ ხალხურ პოეზიაში

საქართველოში საუკუნეების განმავლობაში ბატონები ხალხს „შიშის ზარს“ სცემდა. დროთა განმავლობაში დაგროვდა დაავადების განკურნების პრაქტიკული გამოცდილება, რომელსაც „კარაბადინში“ (ფანასკერტელ-ციციშვილი 1978)⁹ და „იადიგარ დაუდში“ (ზაგრატიონი 1992)¹⁰ ვხვდებით. „ქართულ სამედიცინო აზროვნებას საკმაოდ მდიდარი და ხანგრძლივი ისტორია აქვს. იგი ეროვნულ-ხალხურ ტრადიციებს ეფუძნება, რასაც ადასტურებს-არქეოლოგიური მონაცემების, ძველი მოფლიოს ისტორიკოსების შრომების (მაგ. სტრაბონი) და ქართული აგიოგრაფიული ძეგლების დადასტურებული ცნობები. ამ ძეგლებმა შემოინახა სატაძრო, მაგიური, ხალხური და საერო ცოდნა“ (კოტეტიშვილი 1938: 5).

საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ბატონებს რაციონალური მეთოდებით მკურნალობის გარდა ლოცვებითა და შელოცვებით მკურნალობდნენ, რომ ავადმყოფობას მშვიდობიანად ჩაეველო და მსხვერპლი არ მოჰყოლოდა.

თანდათან იცვლება გარესამყაროს აღთქმა და ძველ წარმოდგენებს ახალი ინტერპრეტაციები დაემატა. თუ ქრისტიანობამდე ქართველთა რწმენა-წარმოდგენებში ბატონები დიდ დედა ნანას კულტს უკავშირდება, ქრისტიანობის შემოსვლის შემდეგ, ფოლკლორული წყაროები გვიდასტურებენ, რომ დიდ დედა ნანას კულტთან დაკავშირებულ წარმოდგენებსა და რიტუალებს ქრისტიან წმინდანთა სახეები შეემატა. ბატონები – დიდი დედა ნანას შვილები, უკვე უზენაესი ძალის გამოგზავნილად ითვლებოდა:

„უფლის გამოგზავნილები, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 127).

როდესაც ხევში ავადმყოფს ბატონები ემართებოდა, ამბობდნენ **ნათლისმცემლის** ყვაველი მობრძანდაო (ხალხური პოეზია 1979: 355). ბატონებიან ავადმყოფს **ნათლისმცემელს** ავედრებდნენ და აღუთქვამდნენ, რომ „შენი ვარდობის დღეს საღრმეთოს გადავიხდითო“. სახადის მობრძანებისას ასე იტყოდნენ:

„ნათლისმცემლის მამიდანი, იავნანინეო, ვიყავით შვიდი და-მმანი, იავნანინეო, შვიდ გორას შევიფინენით, იავნანინეო, შვიდავ გვეკიდა აკვნები, იავნანინეო“ (ხალხური პოეზია 1979: 127).

„დიდება ნათლისმცემელსა იავნანინეო, იავნანა, ვარდო, ნანი, იავნანინეო, დიდება კვირეთღვთისშვილსა, იავნანინეო“ (ხალხური პოეზია 1979: 126).

„წინ დაუდგამ ოქროს თაბახს, იავნანინეო, ზედ დავსვამ ოქროს ყოჩსა, იავნანინეო, ნათლისმცემლის სამსა დასა, იავნანინეო, ზურგთ აკვანი ჰკიდაიო, იავნანინეო, შიგ უწვანან ოქროს ბურთი, იავნანინეო“ (ხალხური პოეზია 1979: 126).

ტიქსტში საყურადღებოა, რომ ქართულ არქეტიპულ ხატში არსებული დიდი დედა ნანას აკვანი სიმბოლურ სამებას უკავშირდება (**„ნათლისმცემლის სამსა დასა <...> ზურგთ აკვანი ჰკიდაიო“**), ხოლო აკვანში ღვთაებრივი ჩვილის/ოქროსქოჩრიანი ღვთაებრივი გმირის/ ნაცვლად, მათ **„უწვანან ოქროს ბურთი“** – მზის/უზუნენაის/ სიმბოლო (იხ.: აბზიანიძე, ელაშვილი 2011).

როგორც წესი, ხალხურ პოეზიაში, ოქროს აკვნის სიმბოლიკას ტრადიციულ არქეტიპულ სურათში – ბატონების დედასთან მიმართებაში ვაწყდებით:

„აქ ბატონების დედასა იავნანინაო! უდგია ოქროს აკვანი იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 125).

ხალხს სწამდა, რომ ეს დაავადება ბავშვობაში აუცილებლად უნდა მოეხადა, რომ შემდგომ იმუნიტეტი გამომუშავებულიყო და ადამიანი მთელი ცხოვრება მისგან დაცული იქნებოდა. ხალხურ პოეზიაში ბატონების დროს დახმარებას წმინდა დიდმოწამე ბარბარესა და დიდმოწამე თეკლეს შესთხოვდნენ.

ქართულ წარმართულ პანთეონში მზის ღვთაების დედას ბარბალებს საპატიო ადგილი უპყრია (მის დღესასწაულზე პატივისცემის ნიშნად მზის დისკოს ფორმის ღვეზელებს აცხოვდნენ).

ქრისტიანობის გავრცელების შემდგომ კი სახელების მსგავსების გამო, დროთა განმავლობაში ორი სახის – წმინდა ბარბარესა და მზის დედის ბარბალებს გაიგივება მოხდა და შელოცვებში ხალხი უკვე ქრისტიან წმინდანს მიმართავდა.

როგორც ვიცით, წმინდა ბარბარე ბავშვების მფარველია და მათ ავადობისაგან იცავს, აგრეთვე, ბუგრებისა და გამონაყრის შემწე:

„სენტა და ბუგრთა მკურნალო, დიდო ქალწულმოწამეო, ბარბარე, მეოხ გვეყავ ჩუენ ცოდვილი“ (ხალხურ პოეზია 1979: 127).

წმინდა დიდმოწამე თეკლეს უფლისგან სასწაულებრივი კურნების ნიჭი ჰქონდა მომადლებული და ყველას უსასყიდლოდ არჩენდა.

საგულისხმოა, რომ წმინდა ბარბარესა და წმინდა თეკლეს უფრო ძველ ღვთაებას – ბატონების მამიდას უკავშირებდნენ:

„ბატონების მამიდასა, იავნანინაო, ქვეშ გავუშლი ხალიჩასა, იავნანინაო, თეკლესა და ბარბარესა, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 127).

ბატონების დროს, ოჯახი, ისევე როგორც სხვა ქვეყნებში, სახლს არ ალაგებდა, არც კერავდა და რეცხავდა. ადუღებული ქვაბიდან კერძი არ უნდა გადმოსვლოდათ, სახლში პურსაც არ აცხობდნენ, რომ ნათლისმცემლის რისხვა არიდებოდათ. ნათლისმცემელს გაეხარებოდა, თუ „უხდელ“ ბავშვებს შორს გახიზნავდნენ. სისხლდენიანი ქალი მწოლიარეს არ ეკარებოდა. ავადმყოფს წამალს არ ასმევდნენ, ბატონების სასჯელის ემინოდათ (ხალხური პოეზია 1979: 355). ავადმყოფს არაფერი უნდა მოკლებოდა, ტკბილეულით სავსე მაგიდაც საწოლის გვერდზე ედგა. ბატონებს მხოლოდ ტკბილად, მოწიწებითა და მოფერებით ელაპარაკებოდნენ, რომ ისინი არ განერისხებინათ, სახადს სწრაფად გაევილო და ტრაგიკული დასასრული არ ჰქონოდა:

„ბატონებო მწყალობლებო, თქვენ გენაცვალო“ (ხალხური პოეზია 1979: 126);

„მობრძანდით და გამახარეთ, იავნანინაო, დაბრძანდით და გამახარეთ, იავნანინაო, თქვენც იხარეთ მეც მახარეთ, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 126);

„დატკბით და დასიამდით, დიდო ბატონებო“ (ხალხური პოეზია 1979: 127);

„ბატონებო მშვენიერო, დიდებულო ბატონებო“ (ხალხური პოეზია 1979: 128);

„სადაც წავალ ბატონებო, სულ გაქვთ ბატონებო“ (ხალხური პოეზია 1979: 129);

„ბატონებო ღვთიანები, დიდო სამართლიანებო“ (ხალხური პოეზია 1979: 129);

„ჩვენ მშვიდობით დაგვტოვენით, დაგვალოცვიეთ თქვენი გზა, დაგვტოვეთ თქვენი მლოცველი“ (ხალხური პოეზია 1979: 129);

„სადაც წავალთ ბატონებო, სულ გაქვთ და გადიდებთ ჩვენი შებრალებისათვის“ (ხალხური პოეზია 1979:129);

„ბატონები მყავს დღეს სულ უნდა ვიცეკვო“ (ხალხური პოეზია 1979: 131);

„ბატონები მესტუმრა ბედნიერი ფეხისა“ (ხალხური პოეზია 1979: 129);

„მიკადრეთ დაბრძანდით, ია ბატონებო“ (ხალხური პოეზია 1979: 131).

„დიდებულ ბატონებს“, როგორც მათ უწოდებდნენ, ხშირად უგნურებისათვის პატიებასაც თხოვდნენ:

„ჩვენ ბრიყვნი ვარ უგუნურნი, ჩვენ არაფერი არ ვიცით, ეგებ რამე ქე გეწყინათ“ (ხალხური პოეზია 1979: 128).

ბატონებისადმი მიძღვნილ ლექსებში კარგად სჩანს, თუ როგორი დიდი პატივით უნდა დახვედროდა მათ ავადმყოფის პატრონი (მობრძანდით, დაბრძანდით, კეთილად ბრძანდებოდეთ, გაგიშლით სუფრას, დაგიკრავთ ჩონგურს, გეტყვით ნანას), რომ სახადს ბავშვები „სამხიარულოდ დაეტოვებინა“:

„ქვეშ გავუშლით ხალიჩასა, ვარდო, ნანინაო, იმასაც არ დავჯერდებით იავნანინაო, ზედ გავუფენთ, ორხოვასა, ვარდო ნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979:131);

„ბატონებსა სუფრა ნებათ, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 125);

„დატკბით, დატკბით ბატონებო, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 125);

„შემოგწირავ ია და ვარდს და დაგიფენ წმინდა ბაზმას, თეთრი ცხვარი და თხის ჯოგი მორბის, ციკანმა იხტუნა, გაუხარდათ ბატონებსა და უცებ პირი იბრუნა“ (ხალხური პოეზია 1979: 127).

ავადმყოფობა შორიდან მოსულ ბატონებად ესახებოდათ, მაგრამ მათი მითოლოგიური ქვეყანა (იავარდით მოფენილი მარადიული ნათელი) „რეალური“ დეტალებით არის მოხსენებული:

„თეთრი ზღვიდან გაიხელით, იავნანინაო! შვიდი და-ძმანი ბატონი, იავნანინაო! ასე დავდივართ სოფელში იავნანინაო!“ (ხალხური პოეზია 1979: 125);

„შორი ქვეყნიდან მოსულნი“ (ხალხური პოეზია 1979:129).

ავადმყოფის პატრონს ბატონების დედ– მამა დიდებულებად წარმოუდგება:

„დიდნი ხართ, დიდნი ქებულნი, შორი ქვეყნიდან მოსული“ (ხალხური პოეზია 1979: 125).

ბატონების მამიდა დედ-მამაზე არა ნაკლებ ხშირად არის მოხსენებული:

„ბატონების მამიდასა იავნანინაო, ქვეშ გავუსლით ხალიჩასა, ვარდო, ნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979:124);

„ბატონების მამიდას, იავნანინაო, ვარდნი უსხედან კერასა იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 125);

ბატონები (და-ძმა) შვიდნი არიან და შვიდი, როგორც საკრალური რიცხვი, მათდამი მიძღვნილ ტექსტებში ხშირად მეორდება:

„შვიდი ბატონი და-ძმანი, იავნანინაო, **შვიდ** სოფელს მოვეფინებითო, ვარდო ნანინაო, შვიდგანვე დავციტ კარავი, იავნანინაო, შვიდგანვე მოვილხინეთო, ვარდო ნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 125).

ცნობილია, ბატონები შვიდ სახისაა – წითელა, წითურა, ჩუთყვავილა, ყბაყურა, ყივანახველა, ქუნთრუშა და დიფტერია (ხუნაგი). ისინი ყოველთვის ლამაზები არიან თეთრ ძვირფასს ტანსაცმელში გამოწყობილები:

„ლამაზი ბატონებია, ია და ვარდი ფენია. თეთრი ტანი-სამოსებით“ (ხალხური პოეზია 1979: 127).

ხალხურ პოეზიაში ბატონებთან მიმართებაში, აგრეთვე, უძველეს ტრადიციულ სიმბოლოებსა და არქეტიპებს ვაწყდებით მარნისა და ალვის ხის სიმბოლიკას (იხ.: კიკნაძე 2014: 78; ვაშაყმაძე .... 2002: 156-172; აბაკელია 1997; ლამბერტი 1938):

„იგუნდის მარანშია, იავნანინაო, ღვინო დგას და ლალი სჭკვისო, ვარდო, ნანინაო, შიგ ალვის ხე ამოსულა იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 124).

ასტრალური სიმბოლოებიდან *მზეს, მთვარესა და ვარსკვლავებს* ვხვდებით:

„შენმა მზემან, ჩემა მზემა, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979: 1262);

„მზესაც კაცი გაუგზავნა, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979:123);

„მთვარეს კაცი გაუგზავნა, იავნანინაო“ (ხალხური პოეზია 1979:1 23).

ძვირფასი მეტალებიდან და ქვებიდან– *ოქრო, ალმასი, ლალი, იგუნდი* და *მარგალიტი* მოსჩანს.

ჩვენი აზრით, ქართული ფოლკლორული ტექსტების ანალიზი ცხადყოფს, რომ გასული საუკუნეების განმავლობაში ხალხურ ტრადიციულ ცნობიერებაში უძველესი მითოლოგიურ-რელიგიური და ქრისტიანული წარმოდგენების შერწყმა მიმდინარეობს, რაც სამკურნალო მაგიასთან დაკავშირებულ ტექსტებში აისახა.

დასკვნა:

ჩვენს მიერ ჩატარებული ანალიზიდან ნათლად ჩანს, რომ:

- ქართველებში წითელა უძველესი დროიდან იყო გავრცელებული: თავდაპირველად ქართულ ხალხურ მედიცინაში ამ დაავადების საწინააღმდეგო სამკურნალო მაგიის რიტუალები დიდი დედა ნანას და მისი შვილების, ბატონების, კულტს უკავშირდებოდა, ხოლო ქრისტიანობის შემოსვლის შემდგომ უძველესი რელიგიური რწმენა–წარმოდგენებისა და ქრისტიანული წმინდანების მფარველობითი ფუნქციების შერწყმა დაიწყო;

- წითელა შორიდან შემოტანილ (იმპორტირებულ) დაავადებად მიიჩნეოდა;

- წითელა (და სხვა მსგავსი ინფექციური დაავადებები) ბავშვობაში მოსახდელ აუცილებელ სახადად ითვლებოდა;

- სამკურნალო მაგიით დადგენილი ირაციონალური მკურნალობის წესების ემპირიულ-რაციონალური ახსნა შესაძლებელია, მაგ.:

მკვეთრი განათების შემცირება (წითელი ან თეთრი ფარდებით), კვამლისგან დასაცავად ოჯახში ცეცხლის დანთების აკრძალვა – რომ ავადმყოფის მხედველობას გაფრთხილებოდნენ (წითელას დროს მხედველობის დაქვეითება საკმაოდ გავრცელებული გართულებაა);

მტვრის წმენდის, რეცხვის, ბასრი საგნების მოხმარების აკრძალვა, რომ გამონყრის ინფიცირება არ მომხდარიყო;

ესთეტიური და მხიარული გარემოს შექმნა (მუსიკა/სიმღერა) – ავადმყოფის ნერვული სისტემის დასამშვიდებლად.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ, მიუხედავად ეთნიკურ რელიგიებს შორის არსებული განსხვავებებისა, წითელას საწინააღმდეგო ქართული სამკურნალო მაგიის ტრადიციული რიტუალები და რეგულაციები, აბრეშუმის დიდი გზის მცხოვრებ ხალხთა უძველეს წარმოდგენებსა და წეს-ჩვეულებებს შეესაბამება, რაც ჩვენი წინაპრების მრავალსაუკუნოვანი სავაჭრო და კულტურული კონტაქტების გეოგრაფიული სივრცის სიფართოვეზე მეტყველებს.

შენიშვნები:

1. წითელა ყველაზე ადვილად გადამდებ დაავადებაა მიჩნეული. მიუხედავად იმისა, რომ წითელა ხშირად განიხილება ბავშვობის დაავადებად, იმუნიტეტის უქონლობის შემთხვევაში ნებისმიერი ასაკის ადამიანის წითელათი დაავადება შესაძლებელია. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის (World Health Organization) მონაცემებით, მსოფლიოში ყოველწლიურად რეგისტრირდება დაავადების 30 000 000-მდე შემთხვევა, სიკვდილიანობა კი, ძირითადად ბავშვებში, 50-90 ათას აღწევს – **ი.მ.**

2. აბუ ბაქრ მუჰამად იბნ ზაქარია ალ-რაზი – მეცნიერ-ენციკლოპედისტი, ექიმი, ალქიმიკოსი და ფილოსოფოსი. ალ-რაზის ბევრი თხზულება მოგვიანებით ითარგმნა ლათინურ ენაზე და აღიარება მოიპოვა დასავლეთევროპელ ექიმებსა და ალქიმიკოსებს შორის. ევროპაში რაზესის- (Rhazes) სახელითაა ცნობილი. – **ი.მ.**

3. აბრეშუმის დიდი გზის ცნება გულისხმობს სხვადასხვა დროს არსებული სავაჭრო-საქარავნო მრავალი გზის გაერთიანებას. – **ი.მ.**

4. სწორედ ამ გზით მე-14 საუკუნეში შავმა ჭირმა ჩინეთიდან მი-
აღწია ევროპას, სადაც ამ დაავადების 1346-1353 წწ. ე.წ. მეორე პანდემიას
ემსხვერპლა მოსახლეობის 30-60 %- **ო.ბ.**

5. *მონღოლებს უწოდებენ ცენტრალური აღმოსავლეთ აზიის დიდ
ეთნიკურ ჯგუფს, რომელიც ე.წ. ალთაურ (თურანულ – მონღოლურ) ენათა
ოჯახს მიეკუთვნება. ამ ოჯახში აერთიანებენ თურქულ, მონღოლურ და
ტუნგუსურ-მანჯურიულ ენებს (დაახლოებით 60 ენას).- **ო.ბ.***

6. აზიაში გავრცელებული გადმოცემის თანახმად, წითელათი და-
ლუპული ვაჟიშვილის გულგატეხილმა მამამ შვილის სახსოვრად ბავშვის
ძვლებისაგან თეთრი ფილები გამოჭრა და ისინი გამონაყარის მსგავს
წინწკლებით შეამკო. ასე შეიქმნა დომინო.- **ო.ბ.**

7. ოირატებს დომინოს თამაში აზინებდა (*ბატონებს იზიდავს-ო*),
ხალხა-მონღოლებში კი პირიქით – სწამდათ, რომ ეპიდემიისას დომინოს
თამაში აუცილებელი იყო (*ბატონებს განდევნის-ო*). მონღოლთა წეს-ჩვე-
ულებებზე იხ.: *Кабзінська-Ставаж 1992: 103. – **ო.ბ.***

8. სავარაუდოთ, იკრძალებოდა ყველაფერი, რაც ასოცირდებოდა
გამონაყარის შესაძლო ინფიცირებასთან.- **ო.ბ.**

9. ზაზა ფანასკერტელ-ციციშვილის, ერისთავთ-ერისთავის, მეცნი-
ერისა და მკურნალის „კარაბადინი“ – XV საუკუნის სამედიცინო ძეგლია.
მასში მედიცინის თეორიული და პრაქტიკული საკითხებია განხილუ-
ლი. გაშუქებულია სამკურნალო საშუალებათა სხვადასხვა ფორმა და
მკურნალობის მრავალნაირი მეთოდი. – **თ.ც.**

10. „იადიგარ დაუდი“ – ავტორი მეფე ლუარსაბ I- ის უმცროსი
ვაჟიშვილი დავით ბატონიშვილი, იგივე დაუდ-ხანია, რომელმაც ეს
„სააქიმო“ წიგნი 1579-1585 წლებში შეადგინა.- **თ.ც.**

დამოწმებანი:

აბაკელია 1997: აბაკელია ნ. *სიმბოლო და რიტუალი ქართულ კულტურაში*.
თბილისი, 1997. On-line: <http://eprints.iliauni.edu.ge/2853/1/Symbol.pdf>

აბზიანიძე, ელაშვილი 2011: აბზიანიძე ზ., ელაშვილი ქ. *სიმბოლოთა ილუს-
ტრირებული ენციკლოპედია*. თბილისი: გამომცემლობა „ბაკმი“, 2011.

ბაგრატიონი 1992: ბაგრატიონი დ. *იადიგარ დაუდი*. თბილისი: თბილისის
უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1992.

ბარდაველიძე 2007: Бардавелидзе В. *Древнейшие религиозные верования и
обрядовое графическое искусство грузинских племен*. Тбилиси: Caucasian House,
2007, გვ. 76–78.

ვაშაყბაძე ... 2002: Вашакмадзе К., Цицишвили Т., Модебадзе И. Символика дерева в дохристианском сознании грузин. (Дерево Мира и Древо Жизни). “Caucasiology” («Кавказоведение»), №1. Москва, 2002, გვ. 156-172.

ისტორია .... On-line: The history of measles: A scourge for centuries. *Los Angeles Times*. On-line: <https://www.latimes.com/local/california/la-na-measles-timeline-20150205-story.html>

კაზინსკა-სტავაჯი 1992: Кабзиньска-Ставаж И. Сезонные игры монголов. *Традиционная обрядность монгольских народов*. Новосибирск: Наука, СО РАН, 1992, გვ. 100-112.

კიკნაძე 2014: კიკნაძე ზ. ვაზი და ღვინო ხალხურ სიტყვიერებაში. *ვაზი სიცოცხლის ხე*. თბილისი: ასოციაცია ქართული ღვინო, 2014.

კოტეტიშვილი 1938: კოტეტიშვილი ლ. წინასიტყვაობა. დავით ბაგრატიონი. *იადიგარ დაუდი*. თბილისი: გამომცემლობა „საქმედგამი“, 1938.

ლამბერტი 1938: არქანჯელო ლამბერტი. *სამეგრელოს აღწერა*. თბილისი, 1938. On-line: https://wikisource.org/wiki/%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%9C%E1%83%AF%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D_%E1%83%9A%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%91%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%A2%E1%83%98_-_%22%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%92%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1_%E1%83%90%E1%83%A6%E1%83%AC%E1%83%94%E1%83%A0%E1%83%90%22

მოღებაძე 2001a: ი. მოღებაძე. „ეშმაკნი“-ს ცნების ინტერპრეტაციის ისტორიიდან (მენტალობის ტიპოლოგიისათვის)“. *ლიტერატურული ძიებანი XXII, 2001*, გვ. 452-476;

მოღებაძე 2001b: ი. მოღებაძე. „ეშმაკეულობა“ და ფსიქიკური წონასწორობა. კრიტიკური №4, 2001, გვ. 81-90.

მოღებაძე 2005: Модебадзе И. «Одержимость», «диссоциация личности» и «стабильность общества» (христианская ментальность, психоанализ и социокультурные процессы). *Грузинская русистика (литературоведение, лингвистика, культурология)*. Тб.: ТГУ, 2005, გვ. 252-301.

ორბელიანი 1991: ორბელიანი ს.-ს. *ლექსიკონი ქართული*, I. ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ. თბ.: მერანი, 1991, გვ. 607.

სიხარულიძე 2006: სიხარულიძე ქ. *კავკასიური მითოლოგია*, თბილისი: გამომცემლობა „კავკასიური სახლი“, 2006.

სოდნომპილოვა 2017: Содномпилова М.М. Инфекционные заболевания в жизни монгольских народов: представления и практики борьбы с ними. *Oriental Studies*. 2017; (5), გვ. 141-154.

ფანასკერტელ-ციციშვილი 1978: ფანასკერტელ-ციციშვილი ზ. კარაბადინი. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1978.

ღამბაშიძე 2015: ღამბაშიძე ნ. „მზე შინა და მზე გარეთა“ (ეთნოლოგიური ძიებანი) – ინგლისურ და ქართულ ენებზე. *ანალები*, №11, 2015, გვ. 225-251 და 465-484.

ღამბაშიძე 2017: Ghambashidze. Vine and Woman – One of the Cardinal Symbols of Georgian Identity (Ethnological Research). *Sociology Studies, Volume 7, Number 5, May 2017* (Serial Number 72). David Publishing Company, pp. 285-291.

ღამბაშიძე 2019: ღამბაშიძე ნ. ვაზი და ქალი – ქართველთა თვითმეგნების ერთ-ერთი კარდინალური სიმბოლო (ეთნოლოგიური ძიებანი). *ანალები*, № 15, 2019, გვ. 230-233.

ხალხური პოეზია 1979: ქართული ხალხური პოეზია. საბავშვო სიმღერები. აკვნის სიმღერები, ტ. VIII. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“, 1979.

ხასბულატოვა 2009: Хасбулатова З.И. Лечебные и другие виды магии, применяемые в народной медицине чеченцев (по этнографическим материалам). *Известия ВУЗов. Северо-Кавказский регион. Общественные науки*. 2009. № 3А, გვ. 31-34.

Marika Mshvildadze

Georgia, Tbilisi

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Iberia One of the Centres of International Trade (Cameos, discovered on Samtavro burial ground №905)

The paper addresses glyptic items decorated with cameos, discovered in a rich tomb on the territory of Greater Mtskheta in 1985, burial ground №905: 1. Red garnet cameo with the image of a man in a gold ring; 2. Purple amethyst cameo with the image of a cupid in a gold ring; 3. Red garnet cameo with the image of a woman in a gold ring; 4. Garnet cameo with the image of a woman, in a gold earring; 5. Garnet cameo with the cupid image in a gold earring. The existence of the abovementioned cameos in Mtskheta is a result of trade – economic and political relationship with the Roman Empire. Cameos dated by the end of I c. B.C. and II c. A.D. According to the spectral analyses all cameo gold ring shanks and